

horizontjai felé terelve azt. A *Poemateria* értékformáló ereje inkább ez utóbbi műfajban mutatkozik meg, s csak sajnálni lehet, hogy a szerző mégis csak igazán jelen a kortárs magyar irodalom palettáján.

SZOMBATHY BÁLINT

(*AB-ART Kiadó, Pozsony – Magyar Műhely Kiadó, Bp., 2002. 124 o. 1800 Ft*)

Az elbeszélés nehézségei (Ottlik-olvasókönyv)

Nehéz szabadulni attól a késztéstől, hogy úgy fogjuk fel: a katonaiskolai tematikájú, közismert román Ottlik Géza egyetlen igazán jelentős műve, maga Ottlik/az ottliki életmű pedig jóformán kizárólag ennek a szövegnek a létrehozójaként/szociográfiai környezeteként tarthat számot az irodalomtörténet érdeklődésére. Nos, nehéz, de alighanem tényleg szabadulnunk kell tőle, hiszen az árnyaltabb, részletezőbb figyelem sosem árt, meg aztán maga a szóban forgó munka mára annyira kivételes helyet foglal el a nemzeti kánonban, hogy intenzitás szempontjából szinte semelyik más szövegünk nem hasonlítható hozzá. Ha tényleg semmi más nem volna maradandó az életműből, egyedül az *Iskola*, Ottlik Gézát akkor is a ha-

zai irodalmi panteon óriásai között kellene számon tartanunk. Ám ennél jóval kedvezőbb a helyzet számára. Több izgalmas, szintén kivételesen értékes, egyéni, eredeti hangoltságú alkotás található még az életművében (közülük persze nem egy az *Iskola* tematikai-poétikai erőterében helyezkedik el), legfeljebb az tünteti ki a hozzájuk képest is kiválóbb nagyregényt, hogy ez szinte még a többi dolgot is homályba borítja ragyogásával. Mármost ezt a ragyogást, ezt a kiválóságot, az életmű finomságait, sajnos, nem ismerjük kellőképpen, ebből következően nem is értékelhetjük igazi szerepe szerint. Része van ebben az irodalmat általában perifériára szorító korszellemnek, de tehetnek róla azok az irodalmi berkekből érkező támadások is, amelyek méltatlan vádakat fogalmaznak meg vagy akár egyenesen elégedetlenségnek, fanyalgásnak adnak hangot.

Nem volt ez mindig így. Ottlik Géza körül a hetvenes-nyolcvanas években valóságos kultusz bontakozott ki az irodalmi szakma fiatalabb képviselőinek körében. Szellemi apafigurává lett. Hogy miért éppen Ottlik és nem egy másik alkotó tett szert ekkora elismertségre, annak éppúgy vannak észérvekkel megmagyarázható, mint titokzatos, irracionális, már-már transzcendens okai. Ottlik értékörző, poétikailag is klasszicizáló, szellős, kiegyensúlyo-

zott, intellektuális, egyben olvasmányos prózát kínál(t), ezenfelül az „outsider” pozíciójában volt jelen a kádári Magyarországon. Mindez ugyanakkor még mindig nem magyarázat példátlan, kivételes sikerére. Talán a személyiség varázsa, de-rűs méltóságteljesége is teszi. Vagy ki tudja? Igen, Ottlik Géza nem utolsósorban az etikai tartás személyes intézménye lett, szerencsére kölcsönhatásban az esztétikai produktum aranyfedezetével. Ilyen példára pedig, a „létezés szakma” dolgozóiként, mindannyiunknak szüksége van. Ezért is igaz, hogy helyesen járunk el, ha legalább nagy vonalakban egész munkásságával megismerkedünk, jóllehet amikor hatásáról beszélünk, mindazonáltal tényleg csak az *Iskola a határon*t emlegetjük úgy igazándiból... Minthogy teljes életműve – különösen a posztumusz megjelent *Buda* hozzáférhetősége óta (ezt a regényt részben tévesen mindenáron az *Iskola* folytatásaként kívánják olvasni, így pedig akár csalódást is kelthet) – végső soron amúgy rendszeren megosztja az irodalmi közvéleményt.

Nos, ez a népszerűsítő, ismertető kötet Ottlik nagyon vonzó emberalkotói alapállásának egészére enged rálátást. Mégpedig négy szakaszra bontva, az egységeken belül ügyelve a közölt szövegek keletkezési, illetve a tárgyalt tények-események időrendi sorrendjére. Előbb a pályakezdő világát ismerjük meg,

majd az *Iskola* írásának univerzumába kóstolhatunk bele, a harmadik rész a nagy regény megjelenése utáni időszakot fogja át, végül a negyedik címe önmagáért beszél: *Budán innen – Budán túl*. És mindegyik fejezetben emlékezések, méltatások, kritikák, emlékkersek, továbbá Ottlik Géza különböző műveiből származó részletek. Ebben az esetben nem az volt a cél, mint az 1996-os, a mostani kiadványhoz hasonlóan Kelecsényi László által szerkesztett *Ottlik-emlékkönyv* esetében, amely korábban nehezebben hozzáférhető Ottlik-írások újraközlésére, valamint a legfontosabb ismertető-értelmező tanulmányok felvonultatására vállalkozott. Itt most egy hangsúlyosan mozaikosnak mutatkozó vagy szándékosan azzá tett információállomány összképszerű egységgé rendezéséről volt szó. Portré készítéséről. (Néhány kötetben eddig nem látható fotó is szerepel egyébként!) Hogy ilyen (volt) akkor Ottlik Géza. Harag és elfogultság nélkül bemutatva, sugalmazza a szerkesztő. Ami persze szerencsére nem állja meg a helyét. Nagyon is elfogult ő, Ottlik javára természetesen és hál-istennek. Tehát, röviden: jó ötlet ez így összességében. Kell az ilyesmi. Kellett – az Olvasás Évében.

A jelen Ottlik-olvasókönyv mégsem sikeres vállalkozás abban az értelemben, ahogy egy ilyenfajta vegyes összeállítás szükségképpen magában hordozza a műfaji, módszertani

aránytalanságok csíráit is. Óhatatlanul (szándékosan) töredékes, esetleges, helyenként önkényes, itt-ott szerkesztői túlbuzgóságra, némine-mű önjelöltségre vall. Hiányzik is belőle ez-az. De sikeres könyv abban az értelemben, hogy Ottlikból, Ottlikról végső soron minden mulasztás vagy túlkapas ellenére csak jó könyvet lehet szerkeszteni. Igaza van a fülszövegnek: „Érettségire készülőknek, egyetemi hallgatóknak, irodalmároknak, de még a botrányok után szimatolóknak is egyaránt hasznos és érdekes olvasmány.” Mindenkinék. Merthogy Ottlik Géza a „minden”, a teljesség írója. *Minden megvan*, hirdeti az *Iskolán* kívül talán egyik legfontosabb szövegének címe, amelyből melleleg ebben az olvasókönyvben nem szerepel részlet. Nem baj, mert az azonos című kötetről szóló egyik alapvető kritikából azért már igen...

ZSÁVOLYA ZOLTÁN

(*Holnap Kiadó, Bp., 2001. 359 o. 2200 Ft*)

Nagy Csaba:
A magyar emigráns irodalom lexikona

Magyarország népességének az utóbbi százötven évben politikai

és/vagy gazdasági okok következtében több emigrációs hullám okozott jelentős létszámvesztést. Míg 1849-ben elsősorban a politikai indokok, addig a kiegyezés után főképp a megélhetési nehézségek készítettek kivándorlásra. 1919 után ismét a politika lépett előtérbe, majd a két világháború között a gazdasági kényszer, végül 1938, 1945 és 1956 után egyöntetűen a politikai változásokat követték a külföldi egzisztencia melletti egyéni döntések. A kivándorlások iránya szinte mindig Európa tőlünk nyugatra fekvő államaiba, a Közel-Keletre vagy a amerikai kontinens országaiiba, nemritkán pedig Ausztráliába mutatott; kivéve talán az 1919 utáni emigrációt, amelynek tagjai nagy számban, ha kerülőúton át is, de a Szovjetunióban találtak hosszabb-rövidebb ideig tartó nyugóhelyre. Nem kétséges azonban, hogy az eltávozottak legnagyobb része külföldön sem szakadt el végérvényesen szülőhazájától, s alkotásaik egy részével, azok bizonyos vonásaival kapcsolódott/kapcsolódik Magyarországhoz. Az előbb említett emigrációs hullámok lezárt életpályával rendelkező és még élő képviselőinek regisztrálására vállalkozott Nagy Csaba hiánypótló kézikönyvében.

Ki tartozik a lexikon gyűjtőkörébe? Az alapdefiníció szerint magyar az, aki a mindenkor Magyarországon született, függetlenül